

וגם בדברי שמואל, מצינו לכאורה שחלק על הברייתות, כמו כאן; ע' בכתובות עז. 'אמר רב יהודה אמר שמואל... במתנינא תנא... (וכבר העיר על כך בהר-צבי שם). וע"ע בתוס' סוכה לב: ד"ה שדרו; שבת סג. 'ופליגנא דשמואל' וברש"ש ומגדים חדשים שם. וע' גם בתוס' שם ע: (ד"ה לא) ששמואל דרש שלא כדרשות התנאים, וצ"ל כי קבלה בידו היתה לדרוש כן. ע"כ.

ואף בדברי שאר אמוראים מצינו כן; ע' בנדרים סא: (ובסוגיא המקבילה בקדושין) ובר"ן. וכתב בספר שושנים לדוד (לר"ד פאדרו. שם) דקים להו לאביי או לרבא, שאותה ברייתא לאו בת סמכא היא אלא משבשתא.

וע' גטין ו: ובתד"ה אמר ר' יצחק. ברש"ש ומהר"ץ חיות שם.

אכן נראה שיש לפרש באותם מקומות, שהאמורא ידע שברייתא זו לאו בת סמכא היא, אם משום שיבוש שנפל בה אם משום מקורות אחרים שהיו בידו, שחלקו עליה. אך לא שהוא חולק מדעתו על הברייתא. וכן מבואר בדברי הרא"ש (להלן כד. אות לה) שהאמורא שידע מהברייתא, יש לו היכולת לשבשה, ולכך אמר רבא שהלכה כשמואל כנגד הברייתא. אבל אילו האמורא אומר דבר מסברת עצמו, ונמצאת ברייתא שלא כדבריו – אנו סומכים על הברייתא, כי אילו היה יודע האמורא מאותה ברייתא, יש להניח שלא היה חולק עליה.

(יש להעיר שהרא"ש כתב כן בנימוק שיטת בעלי התוס' שפסקו שם כברייתא ולא כשמואל וכתב יוסף. אמנם הר"ף שם פסק כרב יוסף ולא כאותה ברייתא. אך אין ראיה מדבריו שהלכה כאמורא נגד הברייתא – כי שם יש ברייתא נוספת המסייעת לרב יוסף, ע"ש בסוגיא).

וע"ע בתורי"ד ב"ב קלב: שאעפ"י ששמואל איתותב שם מהברייתא, פסקו הלכה כמותו בגמ', אם משום שקבלה היתה בידם כן או שמצאו ברייתא כלשהי כמותו וסמכו עליה.

[...ודבר זה שאלתי מכ' מו"ר הגר"ח הלוי זצ"ל מבריסק, והשיב, דבאמת גם אמורא יש בכוחו לחלוק על תנא, והא דמותבינן תיובתא מתנאי לאמוראי, הוא משום דאמורא אינו חולק על תנא ואילו ידע דברי התנא לא היה חולק עליו, אבל במקום שחולק להדיא אפשר להיות הלכה כמותו עכ"ד. ונראה מוכח כן ממה שנמצא בגמרא בכמה מקומות שאמרו האמוראים על משנה 'זו אינה משנה'... (מתוך קובץ שעורים – ב"ב, תרג. ע"ש)].

דף בד

'דורשי חמורות' – רש"י מפרש מלשון קשרים, כלומר דברים קשים וסתומים. ויש מפרשים 'חומר' – מרגלית, כלומר דורשי דברים שהם כמרגליות (מובא בתר"י. ע"ע במובא ביוסף דעת סוטה טו בבאור 'כמין חומר').

'אמר מר זה מחזיר פניו וקורא קריאת שמע – והא איכא עגבות?'. לא תירץ בכגון שאינם נוגעים זה בזה – כי אז היה מותר לקרוא אף ללא החזרת פנים. ומכך שהצריך החזרת פנים, משמע שהם נוגעים זה בזה (עפ"י חזון איש או"ח טו, ט. ותמה שם על המשנה-ברורה (עג, א) שכתב [מהפמ"ג] לאסור כששוככים זה כנגד זה בקירוב, אפילו אינם נוגעים זה בזה).

מפירוש הראב"ד (המובא ברשב"א) נראה שמפרש שמחזיר פניו בלבד ולא כל גופו. והשאלה היתה ליאסר משום עגבות של עצמו, ומתיר שאין בהם משום ערוה. וצ"ע.

'איכא דאמרי תינוקת בת י"א שנה ויום אחד ותינוק בן שנים עשרה שנה ויום אחד, אידי ואידי עד כדי שדים נכוננו...'. פרש"י, מכאן ואילך באות לכלל ביאה שאדם מתאוה להן. לפי זה נראה פשוט שמלבד איסור קריאת שמע, יש איסור גמור לשכב עמהן במטה אחת משום חשש הרהור ואפילו אינו תולה דעתו בדבר אחר, עצם הקריבה לעריות אסורה. ואם כן, מה שדיברה הרישא בגדולים, היינו אב אצל בניו ואם אצל בנותיה. שאף על פי שלא נחשדו ישראל על משכב זכור, מכל מקום חשש 'הרהור נגיעת ערוה' (כלשון רש"י לעיל) יש, כל שאדם מתאוה להן [בתינוקת]. ולכך רש"י כתב לשון נקבה, הגם שמדובר גם על תינוק] (רע"כ).

'טפח באשה ערוה... שוק...'. ודוקא לאחריים ולאנשים, משום הרהור, אבל כלפי עצמה – אין זו 'ערוה', שהרי שנינו האשה יושבת וקוצה לה חלה (רשב"א ועוד).
ויש סוברים שגם אשה אחרת אסורה לקרוא כנגדה (רמ"א עה, א בדעת הרא"ש). ואולם הכרעת הפוסקים אינה כן [אף בדעת הרא"ש]. ע' משנ"ב שם ועוד.
ע"ע סיכומי שיטות וחילוקי דינים, בשאלות ותשובות שבסוף החוברת.

(ע"ב) 'מבליעו באפרקסותו'. למהות האפרקסין וצורתו; רש"י כתב שהוא סודר שבראשו ושני ראשיו תלויים בפניו. ואילו הערוך (ערך 'אפיקרסין'. והביאו הרא"ש במועד קטן פרק ג, מג) פרש שהוא לבוש תחתון הצמוד לגוף, ויש לו חוטים / סרוכים והיה נקשר בהם בכתפו (וראה בפירוט בספר 'כלי זכוכית בספרות התלמוד' (לר"י בראנד. ירושלים תשל"ח, עמ' 176) שהוכיח כן ממסכת דרך ארץ (י) ומעוד מקומות).
וראה עוד בפירוש 'ארגמן' לגר"ח קניבסקי שליט"א (מסכת ציצת א, ה), בבאור מחלוקת התנאים אם אפיקרסין חייבת בציצית אם לאו – לפי שני הפירושים. וע"ע מש"כ ביוסף דעת מנחות א קונטרס בהלכות ציצת פרק שני ט ופרק ששי כא. וע' לעיל כג: 'צורר אדם תפיליו עם מעותיו באפרקסותו' משמע קצת שאחד משימושיו של הבגד לצרור בו דברים לעתים.

'היה עומד בתפלה ונתעטש – ממתין עד שיכלה הרוח וחוזר ומתפלל, ואומר: רבש"ע יצרתנו נקבים נקבים חלולים חלולים, גלוי וידוע לפניך חרפתנו וכלימתנו...'. התרומת-הדשן (טז) נשאל מדוע לא ראינו בזמננו, אפילו מן המדקדקים במעשיהם, מי שנוהג כן.
והשיב, אמנם משמע בדברי הרמב"ם שאם יכול, יכריח לעצור עצמו עד גמר התפילה [וצריך לומר שאין זה בכלל 'המשהה נקביו' שעובר בבל תשקצו], מכל מקום מי שאינו יכול להעמיד עצמו, לא ידענו צד היתר שלא להרחיק ד' אמות. אלא שיש לצדד טעם מדוע לא נהגו כן, לפי שהמתפלל בציבור מתבזה ומתבייש בכך, מפני שירגישו בו אחרים, ומשום כבוד הבריות הקלו. והגמרא מדברת באופן שאין ביוש, כגון ביחיד. 'ומכל מקום קשה הדבר מאד לבדות חלוקים מן הדעת שאינם אפילו רמוזים בתלמוד ופסק הגאונים מהך מילתא'.

אעפ"י שפקפק בעצמו בהתר זה, הרמ"א (קג, ב) הביא דבריו וכתב שכן נוהגים. ונראה טעם התרומת-הדשן שחכך בהתר זה, והלא כבוד הבריות דוחה איסורים – לפי שלא מצינו כבוד הבריות עומד כנגד כבוד שמים, והלא כאן עומד הוא בתפילה לפני ה', על כן הצריכוהו להרחיק ממקום עמדו, הגם שכרוך הדבר בביוש, ואינו דומה לשאר איסורים שבתורה, הלכך אין ללמוד מ'ולאחותו' בענין כזה.

ואפשר מטעם זה אפילו המלך שואל בשלומו לא ישיבנו (ל:). ואינו מפסיק משום כבוד הבריות.
ואולי יש ללמוד מכאן לשאר דברים כיוצא בזה, כגון במקום ביוזי שמות וכתבי קדש, שזא לא יהא שייך התר ד'כבוד הבריות'.

עוד כתב שם: שמא לא תקנו לומר 'רבון...' אלא במרחיק ממעמדו, שאז מורגשת ונראית כלימתו ובושתו. (וכתבו אחרונים שמכל מקום טוב להרהר בלבו וידוי זה גם כאשר עומד במקומו).

לעיל גבי מים שותתים על ברכיו, לא הצריכוהו לומר 'יצרתנו נקבים נקבים...' – כי לא תקנו כן אלא לאנוס, כגון בהפחה שהוא אנוס מצוי ואין אדם יכול ליזהר ממנו, ומשום כך הוא אומר 'גלוי וידוע לפניך חרפתנו' להודיע שאנוס היה, אבל שם הלא כיון ששתת בתפילתו הוברר שהיה פושע במה שהתחיל להתפלל כשהיה נצרך לנקביו ולא בדיק עצמו מקודם לכן (תלמיד רבנו יונה; ריטב"א). יש לדייק בדבריו שגם באופן שהיה אנוס גמור בשתייתו (ויש שפרשו כן לעיל, שמדובר כשבדיק עצמו תחילה וכדו') – אינו אומר 'רבנו...' / לפי שאין הדבר מצוי, ולא תקנו על אופן רחוק.

ומי אמר רבי יוחנן הכי, והאמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן: בכל מקום מותר להרהר בדברי תורה חוץ מבית המרחץ ומבית הכסא. וכי תימא הכא נמי כאן בעומד כאן במהלך... כך היא המסקנא לדעת רב הונא בשם רבי יוחנן (ולרבה בר בר חנה בשם ריב"ל), שהמהלך במבואות המטונפות מותר בהרהור.

ולפי זה מובן לשון רבי יוחנן: 'בכל מקום מותר להרהר חוץ מבית המרחץ...' – כלומר אפילו כשמהלך במבואות המטונפות (עפ"י פסקי הרי"ד זבחים קב). ואולם להלכה נפסק (באו"ח פה) כדברי רב חסדא, שבכל מקום טינופת, כלומר כנגד צואה ומי רגלים, אסור להרהר.

לענין אדם שאנוס להרהר בדברי תורה בבית המרחץ ובית הכסא; והאם מותר להיכנס לתוכם מתוך הלכה שאינה פסוקה – ע' במובא בזבחים קב.

על הרהור בבית המרחץ בהלכות הנוגעות לבית המרחץ, ועל פסיקת הלכה שם ללא טעמים, כגון 'אסור' או 'מותר' – ע' במובא בע"ז מד.

על קיום מצוות בבית המרחץ ובכל מקום מטונף – ע' במובא בקדושין לג.

ר' אסי אמר: הוי מושכי העון בחבלי השוא' – שהרי אינו עושה עבירה להנאת עצמו כשאר בעלי עבירה, אלא עושה אותה על חנם, שחושב שעושה מצוה בקריאה זו והרי היא עבירה, שמבוזה את התורה באותה קריאה (תר"י; ריטב"א).

'אמר רב הונא: היתה טליתו חגורה לו על מתניו מותר לקרות קריאת שמע' – בשעת הדחק (סידור רס"ג. וכן משמע במכתם. וכן הובא במשנה-ברורה (עד סק"ב) מת"ש – כי בלאו הכי אין ראוי לעשות כן לכתחילה אפילו בשאר ברכות, כל שכן בקריאת שמע).

ויש לסייע לכך, ממה ששנינו בברייתא (להלן כה): שיושב במים עד צוארו וקורא – כי לכתחילה יש לכסות את לבו במקום האפשר. ואולם יש לדחות שהתנא בא להשמיענו שלבו רואה את הערוה מותר (כמו שאמרו שם בגמרא), ואילו הלב היה נתון חוץ למים לא היינו שומעים זאת, שהרי יש הפסק בין הלב לערוה (ע' להלן), ולכך השמיענו חידוש שגם כשהלב תוך המים והוא רואה את הערוה, מותר.

ענינים וטעמים

(ע"ב) 'המשמיע קולו בתפלתו הרי זה מקטני אמנה' –

'... ובפרק 'מי שמתו': המשמיע קולו בתפלתו הרי זה מקטני אמנה. ע"ש ברש"י, שחושב שאין הקב"ה עונה לחש. ובודאי אין דבריהם לפתאים החושבים שקול נמוך לא ישמע וקול גבוה קצת ישמע – אבל הכוונה מקטני אמנה בעצמו עד דרך שנתבאר, שאין מאמין שתפלתו מתקבלת אחר שרואה שמתפלל בכל יום ולא נענה כלום – דבר זה צריך אמונה גדולה שאף על פי שאינו רואה קבלת תפלתו ועשיית רצונו, עם כל זאת יאמין שהש"י שומע תפילת כל פה ולא שיקץ ענות עני – במעשים ובדעת גם כן, ואע"פ שלא נגלה זה. ועל דרך שאמרנו להאמין גם עכשיו השגחתו ית' על כל אחד מישראל רק לטוב אע"פ שהנראה הוא להיפך ח"ו. והשמעת הקול בתפילה היא באה מצד התעוררות הלב מצד העדר האמונה בתפילתו שפועלת, ורגשות (= והרגש) זה גורם פעולת השפתים בהשמעות הקול, שיחשוב אולי זה יעורר רחמים יותר, כידוע. אבל באמת צריך להאמין שהש"י שומע תפלת כל פה ועונה לחש כל אחד כפי מה שהוא, כי לא בזה וגו'.

ודברים אלו עיקר גדול בהתחזקות האמונה; להאמין שהש"י משגיח עליו עם קטנות מדרגתו כמו שהוא משגיח על הגדול שבגדולים, כי לפניו הכל שוים וכל קטנות האמונה בא על היאוש בעצמו... (מתוך ספר הזכרונות (שבסוף ספר דברי סופרים) לר"צ הכהן, עמ' 48).

ובענין הזה כתב בצדקת הצדיק (קנד): 'כשם שצריך אדם להאמין בהש"י כך צריך אחר כך להאמין בעצמו – רוצה לומר שיש להש"י עסק עמו, ושאינו פועל בטל שבין לילה היה ובין לילה אבד וכחיתו שדה שלאחר מיתתם נאבדו ואינם, רק צריך להאמין כי נפשו ממקור החיים יתברך שמו, והש"י מתענג ומשתעשע בה כשעושה רצונו...'

המגביה קולו בתפלתו הרי זה מנביאי השקר. פרש"י, דכתיב ויקראו בקול גדול. ולכאורה אינו מספיק, כי שם הוא משום שקראו ולא נענו ווגם בקדושה לכאורה יש ענין של צעקה לקרוע גור דין. וגם מה זה ענין לנבואתם?

ונראה כי זו 'שיטתם' ודרכם של נביאי השקר, לקרוא נבואתם בקול גדול ובריבוי ושטף כמותי ובכך כביכול להכריח את העליונים לקבל נבואתם על דרך 'נבואה המגשימה את עצמה', כי כבר נוצרה מציאות מסוימת והכתה גלים בעולם, ואין מדרך ההנהגה העליונה לטפוח בפניה של המציאות באופן בוטה. ואכן יש כוח ו'הגיון' בדרך זו (כדרך שאמרו: חוצפתא – מלכותא בלא תגא, שזה כל ענין ספירת המלכות דאין-סוף שבה נוצר החלל והצמצום שמצדו כביכול הא"ס ב"ה מסלק עצמו ורשות נתונה ואכמ"ל). וזהו 'נביאי' – לשון ניב שהוא מלשון תנובת השפתים, היינו שהדיבור עצמו מביא וממשיך הדברים. [וכן הוא בקדושה, על דרך שנאמר כי לא יעשה ה"א דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים], אלא שכאשר הנבואה חסרת שורש, ב'לא תגא', הרי ההצלחות הם בגדר 'הרה עמל וילד שקר' וסופם נפילה ואכזבה (מרע"כ).

'הא מילתא אבלעא לי בי רב המנונא ותקילא לי כי כולי תלמודאי.' 'אבלעא' – חביבה עלי (רש"י מנחות ז). ברמז הקרוב לפשט: בליעת דברי תורה באדם, עד שנעשים עצם מעצמיו ובשר מבשרו, לא ימושו ממנו – תלויה במדת שקיקתו ושמחת לבו בדברי תורה, ככל שחביבים עליו

ביותר וערבים לחכו – יבואו כמים בקרבו וכשמן בעצמותיו (וכמו שכתב בהקדמת ה'אגלי טל'). ועל דרך זו פרש הרד"ק רש"ש מאמשינוב זצ"ל ('אמרות טהורות ח"ג עמ' סא) את הכתוב (בתהלים קיט,טז): **בחקתיך אשתעשע – לא אשכח דבריך**; השעשוע והשמחה בלימוד, סגולה לזכרון. וכן כל לימוד בהתפעלות, וכדכתיב לעולם לא אשכח פקודיך כי בם חייאתני; פלאות עדותיך על כן נצרתם נפשי (ע' דרשות בית ישי ג).

אוצר נחמד ושמן בנוה חכם, וכסיל אדם יבלענו (משלי כא).
 אוצר נחמד ושמן בנוה חכם – כל הדברי-תורה הם אוצר נחמד ושמן למי שירצה להטות אזניו ולהתחכם בהם. וכסיל אדם – מי שמצפה לדברי תורה ומבין ערכו כי במקום הזה הוא כסיל והוא נצרך מאד לישועה מד"ת, כאשר ישמע דברי תורה השייכים לו – יבלעם בכל אבריו בעומק. וזה דאיתא בגמרא שאמר ר' זירא 'הא מילתא אבלעא לי בי רב המנונא, המתעטש בתפלתו...' – כי ר' זירא היה מתעטש ומאד נתפחד בשעה ששמע שסימן רע לו, אך כאשר שמע החילוק בין עיטוש לעיטוש, היה לו למשיב נפש שהשלימו חפצו. על כן אמר 'אבלעא לי' – כי נודע לו שהיה שלם מתחילה (מי השלוח ח"א לקוטי נ"ך, משלי. וע"ע שם ח"ב שופטים ד"ה צדק צדק).

*

'שער באשה ערוה' – רמז נאה יש בדבר: ותקח תמר אפר על ראשה וכתנת הפסים אשר עליה קרעה ותשם ידה על ראשה ותלך הלוך וזעקה, (שמואל-ב יג,יט). מהכתוב הזה סמכו חכמים כיסוי הראש לבנות ישראל (ספרי במדבר יא; במד"ר ט,לג). והנה בפסוק זה רמוזה פעמיים המלה 'ערוה' בראשי תבות (מתוך חמש מופעים בכל התנ"ך): על ראשה וכתנת הפסים; על ראשה ותלך הלוך. (מתוך 'פלאות מתורתך' לר"מ ארן שליט"א)

דף כה

'אתמר צואה על בשרו או ידו מונחת בבית הכסא'. גרסת ספרי ספרד (כ"ה ברי"ף ועוד): 'או ידו מטונפת מבית הכסא'. פירוש, ידו מאוסה מחמת הקינוח בבית הכסא, ואין אדם אוכל בה, הגם שאין עליה צואה הנראית לעין – רב הונא מתיר להתפלל, שהרי אין לבו ועיניו רואים צואה כלל. ורב חסדא אוסר, שהרי היד הוה אינה ראויה לומר שירה, שדעת האדם אוננת ממנה, וכל עצמתי תאמרנה כתיב. 'זוה פירוש נאה' (מלחמות ה').

'אמר להו: אתו חזו הני ציפי דבי רב דהני גנו והני גרסי... והני מילי לדברי תורה... – לפי שריח רע שאין לו עיקר אינו אסור מן התורה אלא מדרבנן, ולא גזרו בזה מפני ביטול תורה (עפ"י ליקוטי רמב"ן, מובא במשנ"ב עט סקכ"ט).

– מכאן שמותר מן הדין לישן בבית המדרש (עפ"י בית יוסף ושו"ע קנא, ג בשם ר"י בן הביב). ואין דינו כבית הכנסת שאסור לישן שם אפילו שינת עראי, הגם שקדושת בית המדרש חמורה. והטעם